

ماحولياتي ۽ سماجي انتظام جو منصوبو (اي ايس ايم پي) برسات / ٻوڏ متاثر روڊن جي بحالي لاءِ، ضلعوشڪارپور

سندھ فلڊ ايمرجنسي بحالي پروجيڪٽ (ايس ايف اي آر پي)

پروجيڪٽ تي عملدرآمد يونٽ
ايس ايف اي آر پي - پي آءِ يو

نومبر 2023

ايگزيڪيوٽو خلاصو

2022 جي مون سون واري موسم صوبي ۾ تيز برساتون آيون، جنهن سبب صوبي ۾ درياھ ۾ اونھي ٻوڏ آئي. مختلف ضلعن ۾ 900 ملي ميٽر تائين برسات رڪارڊ ڪئي وئي. سنڌو درياھ ۾ تيز برساتن^{2 3} ۽ مقامي برساتن سبب ان جو وهڪرو 0.6 ملين ڪيوسڪ کان مٿي رڪارڊ ڪيو ويو. کيرٿر جبل مان نڪرندڙ جبل جي طوفان سبب ڪوٽڙي بئراج وٽ وڏي ٻوڏ برقرار آهي. ٻن مهينن جي برساتن ۽ سنڌو درياھ ۾ آيل ٻوڏ انساني جانين، چوپائي مال، فصلن، گهرن، خانگي عمارتن، صنعتن ۽ عوامي انفراسٽرڪچر جهڙوڪ روڊن، آبپاشي کي تمام گهڻو نقصان پهچايو. درياھ جي حفاظتي بندن (بند) ۽ نيڪال جا نيت ورڪ ۽ ريلوي.

سنڌ فلڊ ايمرجنسي ريهيبلٽيشن پروجيڪٽ (SFERP) حڪومت سنڌ (صوبو سنڌ) پلاننگ اينڊ ڊولپمينٽ ڊپارٽمينٽ، صوبو سنڌ، آبپاشي کاتي) پاران شروع ڪيو ويو ۽ ورلڊ بئنڪ جي مالي مدد سان متاثر علائقن ۾ ڳوٺاڻن (فارم کان مارڪيٽ) روڊن جي بحالي / بحالي برساتن ۽ ٻوڏ متاثر علائقن جا ضلعا، تعلقا ۽ UCs. پروفائيل ڪي وڌائڻ، ڪراس-ڊرينج ڍانچي جي مناسبيت سڀ عنصر آهن جيڪي آبهوا ۽/يا ٻوڏ لڇڪدار ڊيزائن کي منهن ڏيڻ لاءِ سمجهيا وڃن ٿا. فرش جي جوڙجڪ نمبرن ۾ سڌارو هڪڙو اضافي فائدو آهي.

موجوده انوائرمينٽل اينڊ سوشل مئنيجمينٽ پلان (ESMP) ماحولياتي اثرن ۽ جزن جي گهٽتائي جي نمائندگي ڪري ٿو- 1: انفراسٽرڪچر جي بحالي، ذيلي جزو 1.2:

¹ https://www.pmd.gov.pk/cdpc/Monsoon_2022_update/Pakistan_Monsoon_2022Rainfall_Update.htm

² <https://www.nation.com.pk/06-Sep-2022/indus-river-water-level-at-kotri-surges-above-6-lac-cusecs>

³ Source: PDMA, GoS Daily update report as of 03rd October, 2022,

ضلعي شڪارپور جي مختلف علائقن ۾ 04 روڊن جي بحالي. انتظامي طور هڪ روڊ ڳڙهي ياسين تعلقي ۾ ۽ ٽي روڊ شڪارپور تعلقي ۾.

سنڌ اي پي اي ريگيوليشنز 2021 جي نوٽيفڪيشن سيپٽمبر 2021 جي مطابق، شيڊول-II ۾ ڏنل ڪنهن به قسم جي ڪنهن به منصوبي جو حامي ايجنسي وٽ IEE فائل ڪندو. چئن مان صرف هڪ روڊ (5.5 ڪلوميٽر - روڊ لاڙڪاڻي شڪارپور روڊ هاءِ وي کان ويراڻو جعفريءَ تائين ڳوٺ راهوجا تائين ٽن لنڪن سان (1: مارئي روڊ، 2: روڙي، 3: ڳوٺ شهزاده جعفري) ٽرانسپورٽ (3) جي درجي ۾ اچي ٿو. شيڊول-II ۾ درج ٿيل.

بحاليءَ جا ڪم، ذيلي پروجيڪٽ جي تحت، موجوده رائٽ آف وي (RoW) تائين محدود آهن، ان ڪري تجويز ڪيل منصوبي تي ڪي ننڍا ننڍا ماحولياتي اثر ٿي سگهن ٿا جيڪي سائيت لاءِ مخصوص، عارضي ۽ پوئتي پيل اثرن کان سواءِ. تنهن ڪري، هن ذيلي پروجيڪٽ کي SFERP جي ESMF تحت اعتدال پسند خطري جي درجي جي منصوبي جي طور تي درجه بندي ڪيو ويو آهي. هي ماحولياتي ۽ سماجي انتظام جو منصوبو (ESMP) تيار ڪيو ويو آهي ته جيئن اعتدال پسند خطري جي سطح جي ضرورتن کي پورو ڪري.

ان کان علاوه، ذيلي پروجيڪٽ جي اسڪريننگ چيڪ لسٽ ذريعي ڪئي وئي جيڪا ماحولياتي ۽ سماجي مسئلن کي ڏيکيندي. انفرادي چيڪ لسٽن کي ڀرڻ لاءِ فيلڊ سروي ڪيا ويا ۽ سروي دوران نوٽ ڪيل ماحولياتي ۽ سماجي خدشن جو خلاصو. تجويز ڪيل پروجيڪٽ جي بحاليءَ جا ڪم مقرر ڪيل RoW اندر متوقع آهن. ڪو به عوامي انفراسٽرڪچر يا تجارتي سرگرميون RoW اندر موجود نه آهن. جڏهن ته اڻ سڌي طرح اثرن جو جائزو ورتو ويو آهي 200 ميٽر / 656 فوٽ بفر زون جي تجويز ڪيل روڊن

(100 ميٽر / 328 فوٽ هر پاسي کان سينٽر لائين کان). بحاليءَ جي ڪمن سبب وڻن کي نه پٽيو ويندو ۽ نه وري ٻيهر اٽڻ جي ضرورت پوندي ڇو ته موجوده Row تجويز ڪيل بحاليءَ جي ڪمن لاءِ استعمال ڪئي ويندي. ذيلي پروجيڪٽ جي علائقن جي ويجهو (500 ميٽرن جي اندر) ڪو به آثار قديمه وارو ماڳ نه ڏٺو ويو ۽ پيش ڪيل ذيلي پروجيڪٽ جي سائينٽن تي يا ويجهو ڪو به فني ثقافتي وسيلو نه ڏٺو ويو جيڪو ممڪن آهي ته تعميراتي سرگرمين کان متاثر ٿئي. تعميراتي علائقي ۾ ڪوبه قبرستان موجود ناهي. ڪيتريون ئي آباديون تجويز ڪيل بحالي جي ڪمن جي ويجهو پر Row کان ٻاهر ڏٺيون ويون. تعميراتي مرحلي دوران، ڪجهه سماجي طور تي حساس رسيٽرز جهڙوڪ مسجدون، اسڪول، بنيادي صحت يونٽ قبرستان، وغيره شايد اڻ سڌي طرح متاثر ٿي سگهن ٿا پر اهو اثر عارضي ۽ پوءِ موٽڻ وارو آهي جيڪو گهٽ اهميت سان هڪ مختصر مدت (گهٽائي جي قدمن کي اپنائڻ سان). تجويز ڪيل ذيلي پروجيڪٽ واري علائقي جي ويجهو ڪو به محفوظ پيلو نه ڏٺو ويو. جيتري حد تائين ذيلي پروجيڪٽ جي ايراضيءَ جو تعلق آهي، انهن پنهنجي نباتاتي ۽ ٻوٽن جي ڪنهن به قسم جي خطرناڪ يا خطري واري نسل کي ذيلي پروجيڪٽ جي سائينٽن تان رڪارڊ نه ڪيو ويو.

سڀ ذيلي پروجيڪٽ وارا علائقا گهٽ نقصان واري خطري واري علائقي ۾ اچن ٿا جن ۾ زلزلي جي سرگرمي جا گهٽ چانس آهن. ڪو به ذيلي پروجيڪٽ وارو علائقو وڌيڪ نقصان واري خطري واري علائقي ۾ نٿو اچي.

اڻڄاتل روڊن تي گاڏين جي ترقيءَ کي متي جي اخراج ۽ شور آلودگي پيدا ڪري ٿي، پر اثرات نسبتاً مقامي آهن. گاڏين جي ڪرڻ واري پائپ مان خارج ٿيندڙ مکيه آلودگي جا ذرات، ڪاربن مونو آڪسائيڊ، سلفر ڊاءِ آڪسائيڊ ۽ نائٽروجن آڪسائيڊ آهن.

اهي اخراج عام طور تي روڊن جي ڀرسان هوا جي معيار کي متاثر ڪن ٿا. بهرحال، تجويز ڪيل منصوبي جي مداخلت واري علائقي ۾ روڊن تي ٽريفڪ نيشنل هاءِ ويز يا ٻين وڏن روڊن جي ڀيٽ ۾ گهٽ آهي. شڪارپور (4 روڊن) تي گاڏين جي قسمن جي سراسري جزن جي شرح موٽر سائيڪل / رکشا تي 820 (45.1%)، مسافر ڪارون 701 (38.6%)، بسون 46 (2.5%)، ميني ٽرڪ 2.1 (2.8%) آهن. ۹۵ (5.2%)، ۽ ٽي محور 8 (0.4%)، چار محور 4 (0.2%)، پنج ۽ ڇهه محور 3 هر هڪ (0.2%) ۽ ٽريڪٽر ٽرالينون 74 (4.8%) آهن. مٿاڇري ۽ زميني پاڻي، فضائي هوا ۽ شور جي جاچ تعمير جي شروعات کان اڳ نيڪيڊار پاران SEPA-منظور ٿيل ليمب ذريعي تعميراتي سپروائيزري ڪنسلٽنٽ (CSC) جي رضامندي سان ڪئي ويندي.

ذيلي پروجيڪٽ جو علائقو بهراڙي واري علائقي ۾ اچي ٿو ۽ هڪ محدود متنوع رهائش گاهه آهي، جيڪو ڪجهه قسمن جي جانورن ۽ گلن جي نسلن جي مدد ڪري ٿو. ٿلهي جي ننڍڙن نسلن مان اڃا تائين مليا آهن ڳاڙها لومڙ ۽ چوها جيڪي ٻڌايو وڃي ٿو ته ڀرپاسي جي سڀ پروجيڪٽ واري علائقي ۾ رهائش پذير آهي. سانڀ ۽ ٻڪريون پڻ آباد آهن. خنزير جيتوڻيڪ گهٽجي ويا آهن، پر اڃا به گهٽ تعداد ۾ مليا آهن. شڪارپور ضلعي جو فلورا اسڪرب ڊرائي ٽراپيڪل ٿارن فاريست زون ۾ اچي ٿو. هي سنڌو طاس جي قدرتي نباتات آهي. ان ۾ جيعرورهن جي صلاحيت آهي ۽ انتهائي تيز گرمي پد ۽ گهٽ ورن وارن علائقن ۾ وڌي وڃي ٿي. وڻن ۾ شامل آهن ڪيڪر (Acacia nilotica)، phulai (Acacia modesta)، siris or Indian walnut، neem (Azardica)، White siris (Albizia procera)، (Albizia lebbek)، (Albizia lebbek)، ڪرير (Capparis aphylla)، املٽاس (Cassia fistula)، شيشمر (Dalbergia sissoo)، bans or bamboo (Dendrocalamus strictus)، sufaida (Eucalyptus spp.)، burh or peepal (Ficus religiosa).

۽ bakain (Azaderach) ۽ banyan/bugad (Ficus benghalensis)
 توت (drumstick tree (Pterygosperma or mulberma يا sohanjna
 ۽ (Morus alba) ۽ پاپلر (Populus spp). ۽ جنڊ (Prosopis cineraria)
 suk chain ۽ mesquite (Prosopis glandulosa and Prosopis juliflora)
 ۽ (or Indian beech tree (Pongamia glabra) ۽ ولو يا بيبڊ (سالڪس تيترا سپرما) ۽
 ۽ جهو يا وان (سلواڊورا اوليوڊس).

هن ذيلي منصوبي لاءِ ڪنهن به خانگي زمين جي حصول جي ضرورت ناهي. ان کان
 علاوه، ذيلي پروجيڪٽ جون سرگرميون ڪنهن به اڏاوتن کي نقصان نه پهچائيندو.
 ڪنهن کي به ٻيهر آباد ڪرڻ جي ضرورت نه پوندي ڇو ته ذيلي پروجيڪٽ جون
 سرگرميون گهٽ آبادي وارن علائقن ۾ ڪيون وينديون. جيتوڻيڪ سماجي ۽ ماحولياتي
 اثر صرف خارجي افراڊي قوت جي آمد، غير محفوظ ٿيل رهجي ويل ضايع ڪرڻ، ۽
 مزدورن ۽ ڪميونٽي لاءِ پيشه ورانه محنت ۽ حفاظت جي مسئلن جي ڪري پيدا ٿي
 سگهن ٿا، تنهن ڪري ESMP تيار ڪيو ويو آهي. موجوده تريڪ مواد جي نقل و حمل
 جي قابل آهن ان ڪري ڪنهن به سامان کي ترقي ڪرڻ جي ضرورت ناهي. ناڪاري
 اثر صرف تعميراتي مرحلي دوران متوقع ٿي سگهي ٿو، جيڪو صرف هن ننڍڙي عرصي
 تائين ختم ٿيندو. بهرحال، رپورٽ ۾ تجويز ڪيل گهٽتائي جي قدمن کي تعميراتي
 مدت دوران ٺيڪيدار پاران سختي سان يقيني بڻائڻ جي ضرورت پوندي.

متوقع ناڪاري اثرن کي گائڊين ۽ مشينري جي مناسب چڪاس ۽ سار سنڀال جي ذريعي
 گهٽائي سگهجي ٿو ته جيئن نڪرندڙ اخراج کي گهٽايو وڃي، ڳري سامان لاءِ شور کي
 ختم ڪرڻ وارا يا مفلر استعمال ڪرڻ ۽ بيڪار روڊن کي پاڻي ڏيڻ. تعميراتي ملبي /
 رهجي ويل فضول جي خراب اثرن تي ضابطو مناسب سنڀالڻ ۽ فوري طور تي هٽائڻ

سان. فعال تعميراتي سائيت تي تيل جي فضول کي مناسب استوريج ۽ هٽ ڪرڻ ۽ گندي پاڻي جي علاج ذريعي پاڻي جي آلودگي تي ڪنٽرول. سينٽري اسٽوريج ذريعي سالڊ ويبسٽ جو ڪنٽرول ۽ صفائي جي نيڪال لاءِ بار بار گڏ ڪرڻ.

پيشه ورانه محنت ۽ حفاظت کي يقيني بڻايو ويندو مسلسل معائنن جي ذريعي بيمارين ۽ حادثن کي روڪڻ، مزدورن ۽ ڪمپونٽي ۾ شعور پيدا ڪرڻ، صفائي جي قدمن، موذي مرض جي انتظام ۽ نگراني ۽ ايمرجنسي ردعمل ۽ بچاءَ جي طريقيڪار، مناسب صفائي جي سهولتن جي فراهمي، پيئڻ جو پاڻي، ۽ ڪچري جا ٽولا. مزدور

ماحولياتي ۽ سماجي (E&S) مانيٽرنگ سنڌ انوائرمينٽل پروٽيڪشن ايڪٽ 2014، SFERP جي ESMF، SFERP ۽ اسٽيڪ هولڊر اينگيجمينٽ پلان (SEP) لاءِ تيار ڪيل ليبر مئنيجمينٽ پروسيجرز جي مطابق ڪئي ويندي ته جيئن گهٽتائي جي منصوبن کي باقاعدي ۽ مؤثر طريقي سان لاڳو ڪيو وڃي. اهوئن سطح تي ڪيو ويندو. پروجيڪٽ امپليمينٽيشن يونٽ (PIU) جي سطح تي، ماحوليات ۽ سماجي ماهر حفاظت جي نگراني ڪندا ته يقيني بڻائڻ لاءِ ته گهٽتائي جي منصوبن تي اثرائتي نموني عمل ٿي رهيو آهي، ۽ باقاعده فيلڊ دورو ڪندا. فيلڊ سطح تي، تعميراتي نگراني صلاحڪار (سي ايس سي) جو لاڳاپيل عملو وڌيڪ بار بار حفاظت جي نگراني ڪندو. ٽئين سطح تي، تعميراتي ٺيڪيدار جي E&S (CC) ٽيم مهينا ته ماهي ۽ ٻه سالي رپورٽون لاڳو ڪندي ۽ تيار ڪندي.

SFERP پروجيڪٽ کي لاڳو ڪرڻ جي مجموعي ذميواري ۽ موجوده ESMP PIU تي منحصر آهي، پراجيڪٽ ڊائريڪٽر جي سربراهي ۾. PIU E&S ٽيم جي مدد سان آهي. PIU پڻ سي ايس سي کي شامل ڪيو آهي، تعميراتي نگراني لاءِ ذميواري. ان مقصد لاءِ تعميراتي ٺيڪن ۾ مناسب شقون شامل ڪيون وينديون.

جي قيمت رپيا. 6,698,000/- ESMP جي عمل درآمد لاءِ مختص ڪيل بجيٽ آهي (هڪ سال جي تخميني لاءِ) جنهن ۾ شڪايت ريڊريس ميڪنزم (GRM) هلندڙ ۽ عام ڪميونٽي جي مدد جون ضرورتون شامل آهن. هي ESMP بل ۽ بل آف ڪوانٽيٽيز (BOQ) ۾ هڪ عارضي رقم جي طور تي شامل ڪيو ويو آهي. ESMP جي نفاذ ۾ CC، CSC ۽ PIU کان ان پٽ شامل آهن. CC بنيادي طور تي ESMP ۾ تجويز ڪيل تخفيف جي قدمن تي عمل درآمد کي يقيني بڻائڻ جو ذميوار هوندو، جيڪي معاهدي جي دستاويزن جو حصو هوندا. ان ڪري، BOQs ۾ ماحولياتي گهٽتائي جي لاڳت کي الڳ سر جي طور تي معاهدو دستاويزن ۾ لازمي ڪيو ويندو.

بهرحال، جيڪڏهن CC ESMP جي عمل درآمد ۽ رپورٽنگ جي صحيح طريقي سان تعميل ڪرڻ ۾ ناڪام ٿئي ٿي، ته حامي معاهدي جي شرطن جي تعميل کي لاڳو ڪندو، بشمول ESMP جي پيروي ڪرڻ. ESMP عمل درآمد جي سرگرمين کي آسانيءَ سان انجام ڏيڻ لاءِ، اها سفارش ڪئي وئي آهي ته EMP عمل درآمد سان لاڳاپيل سڀئي بل / ادائگيون CSC Env & Social پاران منظور / تصديق ٿيل هونديون. ESMP عمل درآمد جي قيمت ڪٽجي ويندي عبوري ادائگي جي سرٽيفڪيٽن (IPC) مان جيستائين تعميل نه ڪئي وڃي.